

SLAVIC LANGUAGES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-1>

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ІМЕННОГО ТИПУ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ІРИНИ ЖИЛЕНКО (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ)

Бузько С. А.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Односкладні речення вже досить тривалий час перебувають у колі наукових інтересів мовознавців, хоча в сучасній лінгвістиці й досі немає однозначного тлумачення їх суті. У сучасній мовознавчій літературі односкладні речення традиційно вивчаються як речення з одним наявним головним членом, що не потребують поповнення другим головним членом і не можуть доповнюватись ним без зміни характеру вираженої думки [3, с. 113]. Отже, головний член односкладного речення є граматично незалежним і формально самодостатнім у формуванні граматичної основи та вираженні предикативних відношень. Другого головного члена в таких реченнях або не може бути взагалі, або формально його можна встановити, але його відсутність не створює враження неповноти речення, а є його структурною особливістю.

Єдиної загальноприйнятої класифікації односкладних речень і досі не існує. Класифікують односкладні речення в сучасній лінгвістиці переважно за морфологічним вираженням головного члена і за семантикою. За цими ознаками односкладні речення поділяють на іменні (речення іменного типу – номінативні, вокативні, генітивні – головний член яких співвідноситься з підметом) та дієслівні (речення дієслівного типу – означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові та інфінітивні – головний член яких співвідноситься з присудком).

Особливості функціонування різних типів односкладних речень у поетичному мовленні, як і сам лінгвістичний статус цих мовних одиниць, потребують більш детального й ґрунтовного вивчення. Адже загальновідомо, що саме синтаксичні засоби стилістики значною мірою

формують своєрідність та неповторність художнього твору [1, с. 17]. Нашу увагу привернули в цьому аспекті твори відомої української поетеси Ірини Жиленко. Отже, метою нашого дослідження став аналіз формально-граматичної організації та функціонально-стилістичного призначення односкладних речень іменного типу в поетичних творах Ірини Жиленко; джерельною базою послугувала збірка «Євангеліє від ластівки: Вибрані твори» [2].

У поетичних творах Ірини Жиленко представлені всі типи односкладних речень, однак найбільш уживаними, за нашими спостереженнями, є номінативні речення (головний член виражений іменником у формі називного відмінка), з-поміж яких авторка використовує передусім буттєві та оцінні структури. Буттєві номінативні речення виконують в аналізованих текстах переважно називну чи описову функцію, тобто повідомляють про буття певного предмета, його наявність, існування тощо, напр.: *Бузкові штори і печальне / лице, прочинене у світ. / І золоті між нами пальми, / і танго повоєнних літ* [2, с. 34]; *Затихла мжичка. Тільки плеск гілок... / Ліхтар. За ліхтарем – спустілий ринок* [2, с. 29]; *Буду тиха (я чи тіні / по кімнаті?)... Тихий крок. / І вологе мерехтіння / пропливаючих хмарок* [2, с. 30].

Проте в поетичних творах подібні конструкції також виконують важливу образотворчу функцію, оскільки не просто називають предмети чи явища, а також посилюють образність та експресивність художнього мовлення, допомагаючи авторці лаконічно й водночас глибоко висловити думку й відтворити свій уявний, однак «спровокований» дійсністю світ. Деякі поезії завдяки буттєвим номінативним конструкціям ніби переносять читача в таємничий світ домашнього затишку – простий і водночас надзвичайно глибокий та вишуканий, при цьому вони підкреслюють розкутість образно-стильового самовираження авторки, напр.: *Вечірня кімната. Розчинені вікна. Весна. / І лункість асфальту. І запах гарячих акацій* [2, с. 64]; *Білих вікон ясний вернісаж. / Дітлашні золотий ерлаш. / Теплі тіні ялинових віт. / І підлога. І стеля. І світ* [2, с. 304].

Поряд із буттєвими номінативними реченнями Ірина Жиленко активно використовує оцінні речення (інколи – у поєднанні з вказівними), що поєднують номінацію предмета (явища) з його експресивною оцінкою. Такі синтаксичні одиниці підкреслюють емоційність та вишукану стислість поетичних рядків, а також естетично наснажують художній текст, напр.: *О ця орда малинового сйва, / потоп, помпея, повінь, течія! / Цей землетрус, цей бунт, цей тріумфальний / парад фантазій і легких уяв!* [2, с. 35-36]; *О захват! О*

смій екстатичний! О дзвін! / О трави – обличчям в заграви колін! / О крові моєї багрянній літак, / котрому довіку літатъ і літатъ [2, с. 45].

Інколи номінативні речення ніби формують структуру всього поетичного тексту, визначають його ритмомелодику, забезпечують своєрідну синтаксичну лаконічність, а отже, виконують важливу текстотвірну функцію, як, наприклад, у поезії «Червоні черепиці», у якій майже кожна строфа починається номінативним реченням, напр.: **Червоні черепиці, оранжеві коти.** / *А я біжу по східцях, од сонця золотих.* <...> / *Горошок синій-синій. Палаючий паркет.* / *В дзеркальнім магазині – вродливий манекен.* <...> / **Червоні черепиці. М'яча дзвінкий стрибок.** / *Горять у сонці спиці і котиться клубок.* <...> / *Це так було красиво – збігатъ по сходах вниз! / Горошок синій-синій, і повні очі сліз...* [2, с. 57].

Інколи поетеса використовує генітивні речення, у яких іменник – головний член – виступає в родовому відмінку. Такі синтаксичні одиниці, що за метою висловлювання, як правило, є окличними, посилюють експресивність поетичного мовлення, роблячи його більш яскравим та емоційним, напр.: **А лакейства скільки! А цинізму! Переляків і замків залізних. Всяких там істерик, стресів, трансів. І покори кодексу міщанства** [2, с. 80]. Хоча деякі дослідники стверджують, що такі речення слід розглядати як неповні, у яких пропущено присудок *є* та слово *багато*, що становить частину підмета.

У поодиноких випадках І. Жиленко вживає вокативні речення (речення-звертання), що органічно вплітаються в образну канву творів поетеси й конденсують у собі багатство семантичних відтінків (заклику, радості, смутку, розчарування тощо – залежно від контексту), напр.: **Гори мої і птиці! / Хмари мої і зорі!** / *Хай вам спокійно спитьсь / тут, біля мене, поряд* [2, с. 85]; **О янголи-охоронці!** / *Та хто ж вам крилечка втяв? / З акації капле стронцій / на світле людське дитя* [2, с. 316].

Отже, односкладні речення іменного типу є активно вживаним компонентом поетичного мовлення відомої української поетеси Ірини Жиленко. Найпоширенішим структурно-семантичним типом односкладних іменних речень в опрацьованій нами збірці виявились номінативні речення (зокрема буттєві та оцінні), які не лише називають певні предмети, явища чи поняття, а також посилюють образність та експресивність поетичного мовлення, допомагають авторці лаконічно та влучно висловити думку, забезпечують своєрідну ритмомелодику віршованих рядків. Подеколи авторка вживає вокативні та генітивні речення, які також породжують експресію на синтаксичному рівні та, крім цього, впливають на формування структурної цілісності поетичних творів.

Література:

1. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 264 с.
2. Жиленко І. В. Євангеліє від ластівки: Вибрані твори. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2006. 488 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 406 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-2>

**УКРАЇНСЬКІ ПАРЕМІЇ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ
ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ СОМАТИЧНОГО КУЛЬТУРНОГО КОДУ**

Ворона Н. О.

*викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету*

Пилипенко-Фріцак Н. А.

*викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету
м. Суми, Україна*

Сучасне мовознавство характеризується розширенням кола об'єктів вивчення та зміною поглядів на традиційні об'єкти лінгвістики. Усе більше уваги приділяється принципу антропоцентризму як прояву людського фактора у мові, що ставить за мету вивчення взаємодії мови і людини [7]. Дослідження мовних одиниць у контексті антропоцентризму проводиться з позицій мовної особистості, у свідомості якої укладена сукупність найрізноманітніших знань і уявлень про навколишню дійсність, яка утворює мовну картину світу, властиву національній культурі. Зважаючи на те, що фразеологічні одиниці відображають моменти дійсності, пов'язані з існуванням та діяльністю людини, є національно специфічними елементами, джерелом відомостей про культуру, відбивають уявлення народу про норму, мораль, звички тощо, відображають своєрідність національної культури, відбивають світосприйняття народу через мову, вони (фразеологічні одиниці) являють собою цінний матеріал для кращого розуміння антропоцентричної за своєю природою мовної світової моделі. Серед